

2. Când și în ce împrejurări l-ați cunoscut pe Mircea Eliade omul?

Pe Mircea Eliade îl știu din anii de liceu, de la „Spiru Haret”. Zic: îl știu, nu pot spune că l-am cunoscut. E cu cinci ani mai în vârstă ca mine, diferență serioasă în perioada copilăriei. Cei dintr-a șaptea ori a opta nu se uitau la noi, puștani din clasa a doua ori a treia. Apoi Eliade nu a fost un elev model și strălucit, o fală a școlii ca, bunăoară, Alexandru Elian (istoricul, elenistul, bizantinolog) ori ca Rafael Cristescu (colegul meu de clasă – colegi de clasă mi-au fost și Alexandru Ciorănescu, acum profesor la Universitatea din Canare, alt perseverent premiant, și Gh. Eliade, vărul lui Mircea), dascăl de franceză, mort tânăr pe câmpul de onoare.

Abia în vremea studenției și după înapoierea lui Eliade din India am început a lua cunoștință de el ca scriitor, teoretician, conferențiar, ziarist. Era prodigios de activ, de harnic, de multilateral, de *viu* și *binedispus*. Lesne observai că pentru el cultura e o expresie a elanului vital. Pretutindeni prezent, pretutindeni atrăgea atenția.

Viața mai târziu – cum vine vorba – ne-a despărțit. La Paris în '79 ne-am revăzut – nu fără emoție – și mărturisesc: gentilețea, modestia, bunătatea lui m-au fermecat. Timpul putea nădăjdui să fi făurit un bloc de gheață între noi: un zâmbet și o strângere de mână au topit instantaneu orice asemenea iluzorie

gheață. În '80* am locuit câteva luni în apartamentul său parisian din Montmartre. Nici o clipă așadar Mircea Eliade nu a contrazis imaginea mea despre firea românului: generos, degrabă iertător, ospitalier, priceput în a primi loviturile soartei și „valurile istoriei“, în a le opune răbdarea, seninătatea, dârzenia sau – precum atât de frumos a demonstrat Eliade însuși în studiul său consacrat *Mioriței* – a le transfigura, uneori și cu o scăpărare de veselie discret exprimată de căutătura ochilor.

3. *Sunteți unul dintre cei mai profunzi cunoscători ai operei lui Mircea Eliade. De ce nu ați publicat nimic despre el până în primăvara lui 1977? De-abia în aprilie 1977 a apărut prima Dv. exegeză despre Eliade, în Steaua, nr. 4, „Fantasticul în opera lui Mircea Eliade“, inclusă ulterior în volumul Incertitudini literare.*

De ce nu am publicat nimic despre el până în 1977? E o poveste lungă, cu tâlc și cântec, pentru ca să o pot rezuma în cadrul acestor răspunsuri pe care ați binevoit a le pofti redactate „cât mai pe larg“, dar căroră eu doresc să le mențin o extindere neostentativă. Oricum, n-am scris deloc din 1947 până în 1972 (și atunci doar câteva mici

* După cum am arătat, N. Steinhardt încurcă datele și ordinea evenimentelor trăite în cele două ieșiri în străinătate. În 1979 nu s-a întâlnit cu Eliade, iar în 1980 a locuit în ianuarie și o parte din februarie în apartamentul parizian al acestuia.

note). Așa încât Eliade a fost de fapt unul din primii despre care m-am încumetat a scrie, luând aminte că articolul publicat de *Steaua* în '77 fusese conceput destul de mult înainte de a fi tipărit*.

4. *Pentru Dv., ca și pentru Sergiu Al-George și Constantin Noica, opera lui Eliade este legată în mod direct de (dacă se poate spune așa) schimbarea cursului vieții...*

Da, pentru C. Noica, Sergiu Al-George și pentru mine „evenimentul existențial“ la care vă referiți n-a însemnat o simplă întâmplare, o aventură, un accident neplăcut. Ci nespun mai mult: o experiență cutremurătoare, o cotitură decisivă. N-a fost așa pentru toți: pe unii „întâmplarea“ nu i-a marcat, alții au îndurat-o anevoie, ca pe un blestem. Pot adevări că n-a fost o simplă „pacoste“ pentru Sergiu Al-George ori pentru Dinu Pillat. Pentru mine unul cred că evenimentul a luat amploarea cea mai largă și a dobândit semnificația cea mai puternică:

* Într-o scrisoare trimisă lui Virgil Ierunca în 19 iunie 1971, se arată entuziasmat de lectura cărților lui Eliade netraduse încă la noi: „Tare mult mi-a plăcut și ultimul volum al lui Eliade. Am de gând, dacă mi-o ajuta Dumnezeu, ca la toamnă să mă apuc să scriu un studiu despre nuvela fantastică a lui M. Eliade“. Vezi N. Steinhardt, *Dumnezeu în care spui că nu crezi... Scrisori către Virgil Ierunca (1967-1983)*, Editura Humanitas, București, 2000, p. 128.

m-a schimbat întru totul, a făcut din mine „o făptură nouă”^{*}.

Știți că Eliade, Cioran și Eugen Ionescu au fost întru câțva prezenți la întreaga tevatură? Coperta *Noptii de Sânziene*, a *Ispitei de a exista* și a volumului I din *Teatrul* lui Ionescu au figurat la loc de cinste în dosarul nostru. I-am simțit atunci pe toți trei foarte aproape de noi – „în duh și adevăr”.

5. *Credeți că ați putea prezenta câteva amănunte despre receptarea operei lui Eliade de către unii intelectuali români în a doua jumătate a deceniului al șaselea?*

Îmi cereți să vă spun ceva despre receptarea operei lui Eliade de către intelectualii români în a doua jumătate a deceniului al șaselea. Receptare! Ce cuvânt rece, tehnic, belferesc (să nu vă supărați!). A fost o imensă bucurie, un suflu de aer proaspăt, ca de ieșire dintr-o cameră cu miros greu, un colț de cer albastru după boală și apăsare, ca în *Ciuma* lui Camus, unde atunci când flagelul începe a da înapoi oamenii din nou îndrăznesc a privi firmamentul (acum nu mai e uniform plumburiu) și a-și surâde unul altuia. Găsirea din nou a lui Eliade pentru

* Refuzând să fie martor al acuzării în procesul intentat lotului Noica-Pillat, N. Steinhardt a fost inclus în lot și închis între 4 ianuarie 1960 și 3 august 1964. La Jilava a fost botezat în religia creștin-ortodoxă de părintele basarabean Mina Dobzeu, devenind astfel o făptură nouă, fapt pe care îl va repeta, apoi, obsesiv.

cei mai vârstnici, descoperirea lui de către cei tineri au fost o astfel de minune, de început de reluare a contactului cu o cultură nefalsificată, cu spiritul național, cu libertatea gândirii... Doamne, ce greu îmi vine a dibui cuvinte care să nu fie emfatice dar nici prea străine de o realitate întru totul aflată sub zodia entuziasmului și palpitării.

6. Comentând *Noaptea de Sânziene* ați făcut câteva pătrunzătoare observații. Aș reține printre altele și nota din subsolul paginii studiului „*Fantasticul lui Mircea Eliade*“:

Nici în romanul *realist-fantastic* (dar Dostoievski spune că alt fel de roman nu poate fi, că realitatea și fantasticul sunt homozigote) *Noaptea de Sânziene* nu stau lucrurile altfel: *tema cărții e misterul ursitei, al fatalității. Eroul nu-l poate rezolva (deși primește numeroase avertismente și-i asaltat de premonițiuni). Taina – poate, în parte – i se dezleagă doar în clipa morții. De remarcat este că titlul traducerii franceze (Forêt interdite) este mai potrivit decât cel dat de autor: Pădurea interzisă este tărâmul rezervat, incognoscibil, care-i oprit (ca și fructul paradisiac) capacității de pricepere a omului în general. Romanul e scaldat în mistere și aureolat de taine, dar nimeni nu pășește peste pragul hotărâtor. Dăm și aici de o altă noțiune a realismului românesc: cenzura transcendentă, recunoscută de Blaga.*

Ce ați mai avea de adăugat? Ce părere aveți despre interpretarea făcută de Sergiu Al-George (în Arhaic și universal) acestei capodopere?

Pasajul pe care ați binevoit să-l citați este, nădăjduiesc, destul de limpede. Nu mai am, prin urmare, ce adăuga. Cât privește interpretarea lui Sergiu Al-George în *Arhaic și universal*, o subscriu, îmi pare adâncă și revelatoare. În *Arhaic și universal* prefer totuși capitolul consacrat lui Brâncuși: acolo sunt convins că autorul a dat în cel mai intens grad măsura mărețului său dar de a înțelege participatoriu, acolo comentatorul e cel mai frățește aproape de creatorul comentat.

Al-George îl admira și îl iubea – și înțelegea – nespus pe Eliade, iar *Noaptea de Sânziene* ca și *Fragmente de Jurnal* îi erau – nu mai puțin decât uriașul studiu al lui Paul Mus despre Barabudur – cărți de căpătâi.

(Să folosesc prilejul, adică momentul acesta al răspunderilor mele, pentru ca să exclam: cât de fericit sunt, cât de covârșit și blagoslovit mă simt pentru a mă fi învrednicit de prietenia unui viteaz și înțelept ca Al-George și de simpatia unui om ca Mircea Eliade! Cât de neverosimil îmi pare! Ce aspră se pricepe viața a fi, dar și – uneori – cum se mai întrece în a-și manifesta, în postură de zână bună, capacitatea alintătoare!)

7. Ar fi interesante opiniile lui N. Steinhardt despre Tratatul de istorie a religiilor (1949). Păstrați însemnările de lectură ale acestei cărți? Dar cele ale monografiei despre Șamanism? Puteți face publică o pagină din aceste impresii?

La întrebarea aceasta am răspuns pe larg în articolul intitulat „Istoria la rece“ (tipărit